Raqamli kommunikatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirish

Ortiqboyeva Zumradxon Xasanboy qizi
Nizomiy nomidagi O‘zMPU “Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang’ich ta’lim)” yo’nalishi magistri
zumradortiqboyeva93@gmail.com

Annotation. Mazkur maqolada raqamli kommunikatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning bolalar hayotiga faol kirib kelishi ularning muloqot shakllari, tengdoshlari bilan munosabatlari, axborotni qabul qilish va uzatish usullari hamda ijtimoiy xulq-atvoriga ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli boshlang‘ich ta’limda ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirish masalasini an’anaviy yuzma-yuz muloqot doirasidagina emas, balki raqamli kommunikatsiya muhiti bilan bog‘liq holda o‘rganish zarur. Maqolada L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi, A. Banduraning ijtimoiy-kognitiv yondashuvi, U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasi hamda zamonaviy ijtimoiy-emotsional ta’lim qarashlari metodologik asos sifatida tahlil qilinadi. O‘zbekistonlik tadqiqotchilarning boshlang‘ich ta’limda ijtimoiy kompetensiya, ijtimoiy motivlar, ijtimoiy-kommunikativ kompetentlik va raqamli muhitdan foydalanish madaniyatiga oid izlanishlari bilan xorijiy ilmiy tadqiqotlar o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Boshlang‘ich ta’limda raqamli muloqot madaniyati, empatiya, hamkorlik, mas’uliyat, axborot xavfsizligi va raqamli etika bilan bog‘liq ko‘nikmalarni shakllantirish zarurligi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, ijtimoiy xulq-atvor, ijtimoiylashtirish, raqamli kommunikatsiya, raqamli muhit, ijtimoiy kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, raqamli etika, media savodxonlik, empatiya, hamkorlik.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar insonning kundalik faoliyatini, jumladan, ta’lim va muloqot jarayonlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Bola ijtimoiy tajribani faqat oila, maktab va tengdoshlari bilan bevosita munosabat orqali emas, balki turli raqamli vositalar, elektron ta’lim platformalari, messenjerlar, videomuloqot, raqamli o‘yinlar va internetdagi axborotlar orqali ham egallamoqda. Natijada bolaning ijtimoiy xulq-atvori shakllanadigan muhit kengayib, real va raqamli ijtimoiy makonlar o‘zaro tutashib bormoqda.

Boshlang‘ich maktab davri bolaning ijtimoiy rivojlanishi uchun alohida ahamiyatga ega. Aynan shu davrda bola tengdoshlari bilan munosabat o‘rnatish, jamoa qoidalariga rioya qilish, o‘z fikrini bildirish, boshqalarning fikrini tinglash, hamkorlik qilish, o‘z xatti-harakatining oqibatlarini anglash va nizolarni konstruktiv yo‘l bilan hal qilishni o‘rganadi. Shu jihatdan ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirish boshlang‘ich ta’limning faqat tarbiyaviy emas, balki umumiy pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston pedagogikasida ham o‘quvchining ijtimoiy rivojlanishi, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirish masalalariga e’tibor kuchayib bormoqda. Xususan, zamonaviy tadqiqotlarda boshlang‘ich ta’limda ijtimoiy motivlarni rivojlantirishda o‘qituvchining roli, ijtimoiy-kommunikativ kompetentlikni shakllantirish va o‘quvchilarda raqamli muhitdan oqilona foydalanish madaniyatini rivojlantirish masalalari o‘rganilmoqda.

Shu bilan birga, raqamli kommunikatsiyaning bolaning ijtimoiy xulq-atvoriga ta’sirini faqat ijobiy yoki salbiy hodisa sifatida baholash ilmiy jihatdan yetarli emas. Muhim masala — bolaning raqamli muhitda qanday kommunikatsiyaga kirishayotgani, kim bilan muloqot qilayotgani, qanday mazmundagi axborotni qabul qilayotgani va bu jarayon qay darajada pedagogik hamda oilaviy vositachilik bilan boshqarilayotganini aniqlashdir.

Ijtimoiy xulq-atvor shaxsning boshqa insonlar bilan munosabatida namoyon bo‘ladigan xatti-harakatlari, muloqot usullari, ijtimoiy me’yorlarga munosabati va jamoaviy faoliyatdagi ishtirokini ifodalaydi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisida bunday xulq-atvor o‘z-o‘zidan shakllanmaydi. U oilaviy tarbiya, maktab muhiti, o‘qituvchi bilan munosabat, tengdoshlar guruhi va bolaning faoliyat tajribasi ta’sirida rivojlanadi.

L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi ushbu jarayonni tushuntirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Vygotskiy bolaning yuqori psixik funksiyalari dastlab ijtimoiy munosabatlarda namoyon bo‘lib, keyinchalik individual psixologik jarayonlarga aylanishini asoslagan. Ushbu nuqtayi nazardan qaralganda, raqamli kommunikatsiya ham bola ijtimoiy tajriba orttiradigan zamonaviy madaniy vositalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Biroq vositaning o‘zi bolaning ijtimoiy rivojlanishini belgilamaydi; uning qanday faoliyatga xizmat qilishi muhimdir.

A. Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi ham raqamli muhitni tahlil qilish uchun muhimdir. Bola atrofidagi insonlarning xatti-harakatlarini kuzatish, ularga baho berish va muayyan xulq-atvor modellarini o‘zlashtirish orqali ijtimoiy tajriba orttiradi. An’anaviy muhitda bunday modellarni asosan ota-ona, o‘qituvchi va tengdoshlar bersa, raqamli muhitda bolaning kuzatuv doirasi ancha kengayadi. Shu sababli raqamli kontentning mazmuni va undagi xulq-atvor namunalari boshlang‘ich yoshdagi bolaning ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim omilga aylanadi.

U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasi esa bolaning rivojlanishini turli ijtimoiy muhitlarning o‘zaro ta’siri orqali tushuntiradi. Zamonaviy sharoitda bolaning mikromuhitiga oila, maktab va tengdoshlar bilan bir qatorda raqamli makonni ham kiritish zarur. Chunki bola maktabda o‘rgangan muloqot va xulq me’yorlarini raqamli muhitda qo‘llaydi, ayni paytda raqamli muhitdagi tajribasi uning real hayotdagi munosabatlariga ham ta’sir qilishi mumkin.

Raqamli kommunikatsiyaning asosiy imkoniyati shundaki, u bolaning muloqot doirasini kengaytirishi va hamkorlikning yangi shakllarini yuzaga keltirishi mumkin. Masalan, o‘quvchilar umumiy elektron topshiriq ustida ishlashi, ta’lim platformasida fikr almashishi, birgalikda raqamli loyiha tayyorlashi yoki videomuloqot orqali boshqa o‘quvchilar bilan tajriba almashishi mumkin. Bunday faoliyatlarda texnologiya individual iste’mol vositasi emas, balki ijtimoiy hamkorlik vositasiga aylanadi.

2025-yilda e’lon qilingan sistematik sharhda sensorli ekran texnologiyalarining bolalarning tengdoshlari bilan o‘zaro ta’siri, hamkorligi, kommunikatsiyasi va ijtimoiy faoliyatiga ta’siri tahlil qilingan. Web of Science, ERIC va Scopus bazalaridan aniqlangan 365 ta tadqiqotdan 82 tasi tahlilga kiritilgan bo‘lib, natijalar texnologiyaning ta’siri qurilma turi, kontent, foydalanish konteksti va kattalar vositachiligiga bog‘liqligini ko‘rsatgan.

Demak, raqamli vositaning mavjudligi bolaning ijtimoiy xulq-atvorini avtomatik ravishda yaxshilamaydi. O‘quvchining boshqa bolalar bilan hamkorlikda vazifa bajarishi, fikr almashishi va o‘zaro yordam ko‘rsatishi ijtimoiy rivojlanish uchun individual ekran iste’moliga qaraganda boshqa pedagogik imkoniyatlarni yaratadi.

Shu bilan birga, raqamli kommunikatsiyaning ayrim xavflari ham mavjud. Ular orasida virtual muloqotga haddan tashqari berilish, yuzma-yuz muloqotning kamayishi, raqamli tajovuzkorlik, kiberbulling, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qila olmaslik, yolg‘on axborotni farqlay olmaslik va kommunikatsiya etikasi qoidalariga rioya qilmaslik kabi muammolarni qayd etish mumkin.

2025-yildagi 132 ta longitudinal tadqiqotni qamrab olgan meta-tahlilda ekranlardan foydalanish va bolalardagi ijtimoiy-emotsional muammolar o‘rtasida kichik, ammo statistik jihatdan ahamiyatli ikki tomonlama bog‘liqlik aniqlangan. Tadqiqotchilar shu bilan birga muammoni faqat ekran vaqtini qisqartirish bilan cheklamasdan, kontent sifati va ekran oldidagi ijtimoiy o‘zaro ta’sir sifatiga ham e’tibor qaratish zarurligini ta’kidlagan.

2026-yilgi keng qamrovli sistematik sharh va meta-tahlil ham raqamli media ta’sirini bir xil deb baholash mumkin emasligini ko‘rsatadi. 153 ta tadqiqot va 1072 ta effekt o‘lchovi tahlil qilingan ushbu

tadqiqotda ijtimoiy media, videoo‘yinlar va boshqa raqamli media turlarining bolalar rivojlanishi bilan turlicha bog‘liqligi aniqlangan.

Shunday qilib, ilmiy jihatdan asoslangan xulosa “raqamli kommunikatsiya bolaning ijtimoiy xulq-atvorini buzadi” emas, balki raqamli kommunikatsiyaning bolaning ijtimoiy rivojlanishiga ta’siri uning mazmuni, shakli va foydalanish sharoitlariga bog‘liq degan qarashdir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisining raqamli muhitdagi faoliyati uning umumiy ijtimoiy xulq-atvorining yangi ko‘rinishini yuzaga keltirmoqda. Real hayotdagi “salomlashish”, “navbat kutish”, “boshqalarning fikrini tinglash”, “o‘z fikrini madaniyatli ifodalash” kabi me’yorlarga raqamli muhitda “xabar yozish madaniyati”, “boshqalarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish”, “begona axborotni tarqatmaslik”, “raqamli kontentga tanqidiy munosabat”, “onlayn nizolarga konstruktiv munosabat” kabi yangi ko‘nikmalar qo‘shilmoqda.

O‘zbekistonda olib borilgan zamonaviy tadqiqotlarda ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijtimoiy tarmoqlardan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirish, axborot madaniyati, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va internet xavfsizligi masalalariga e’tibor qaratilmoqda. Bu yo‘nalish boshlang‘ich ta’limda raqamli kommunikatsiya madaniyatini shakllantirish alohida pedagogik vazifaga aylanayotganini ko‘rsatadi.

Shuningdek, O‘zbekiston olimlarining so‘nggi tadqiqotlarida boshlang‘ich ta’lim bilan bog‘liq ijtimoiy-kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish masalasining metodik jihatlari ham o‘rganilmoqda. Xususan, ona tili darslari misolida ijtimoiy-kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga bag‘ishlangan tadqiqot mavjud.

Bu qarashlardan kelib chiqib, boshlang‘ich sinf o‘quvchisining raqamli kommunikatsiya madaniyatini faqat texnik ko‘nikma sifatida emas, balki ijtimoiy kompetensiyaning tarkibiy qismi sifatida qarash maqsadga muvofiq.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi raqamli kommunikatsiya sharoitida faqat axborot beruvchi emas, balki o‘quvchining raqamli xulq-atvorini pedagogik jihatdan yo‘naltiruvchi subyekt sifatida ham faoliyat yuritadi. O‘qituvchi o‘quvchiga internetdan foydalanishni taqiqlashdan ko‘ra, undan mas’uliyatli foydalanish qoidalarini o‘rgatishi muhim.

Bu jarayonda o‘qituvchi avvalo o‘zining kommunikativ xulqi bilan namuna bo‘lishi kerak. O‘quvchiga hurmat bilan murojaat qilish, uning fikrini tinglash, xatoni kamsitmasdan tushuntirish, nizoli vaziyatlarda murosali yechim izlash kabi pedagogik xatti-harakatlar bolada ijtimoiy xulq-atvor modellarini shakllantiradi. O‘zbek tadqiqotlarida ham boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining shaxsiy fazilatlari, nutq madaniyati, sabr-toqati, emotsional barqarorligi va pedagogik yondashuvining o‘quvchi rivojlanishiga ta’siri alohida qayd etilgan.

Raqamli muhitda esa o‘qituvchi o‘quvchilar bilan birgalikda “raqamli muloqot qoidalari”ni ishlab chiqishi mumkin. Masalan, boshqa insonning fikrini hurmat qilish, haqoratli so‘zlardan foydalanmaslik, tekshirilmagan ma’lumotni tarqatmaslik, shaxsiy ma’lumotlarni oshkor qilmaslik, boshqalarning surat yoki yozuvlaridan ruxsatsiz foydalanmaslik kabi qoidalar o‘quvchilarga tayyor shaklda berilmasdan, muammoli vaziyatlar asosida muhokama qildirilsa, ularning amaliy ahamiyati oshadi.

Bunda o‘qituvchining fasilitatorlik roli ham namoyon bo‘ladi. O‘qituvchi o‘quvchiga “nima qilish kerakligini” aytib berish bilan cheklanmay, “nima uchun bunday qilish kerak?”, “bu harakat boshqa insonga qanday ta’sir qiladi?”, “agar sening o‘rningda do‘sting bo‘lganida nima his qilardi?” kabi savollar orqali ijtimoiy fikrlashni rivojlantiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli kommunikatsiya bilan bog‘liq ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirish uchun real va raqamli faoliyatning o‘zaro bog‘liqligini ta’minlash zarur. Bunda raqamli faoliyat real muloqotning o‘rnini egallamasligi, balki uni boyitishi kerak.

Eng samarali yo‘llardan biri — raqamli topshiriqlarni hamkorlik asosida tashkil etishdir. Masalan, o‘quvchilar birgalikda ma’lum mavzu bo‘yicha axborot izlash, tanlangan ma’lumotlarni tahlil qilish, umumiy raqamli taqdimot yaratish va uni sinf oldida himoya qilishlari mumkin. Bunday

faoliyatda bola bir vaqtning o‘zida axborot izlash, muloqot qilish, vazifani taqsimlash, mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish va umumiy natija uchun javob berishni o‘rganadi.

Muammoli vaziyatlardan foydalanish ham muhim. Masalan, “Guruhdagi o‘quvchilardan biri boshqalarning fikrini masxara qildi”, “Do‘stingning suratini undan ruxsat olmay internetga joylashtirish mumkinmi?”, “Guruhdagi bola topshiriqni bajarmadi, unga qanday yordam berish mumkin?” kabi vaziyatlar o‘quvchilarning real va raqamli muhitdagi xulq-atvor me’yorlarini anglashiga yordam beradi.

Bunday yondashuvda refleksiya alohida ahamiyatga ega. Mashg‘ulot yakunida o‘quvchi o‘zining muloqotdagi ishtiroki, boshqalarga munosabati va raqamli muhitdagi xatti-harakatlarini tahlil qilishi lozim. “Men boshqalarning fikrini tingladimmi?”, “Men yozgan xabarim boshqa odamga qanday ta’sir qilishi mumkin?”, “Men axborotning to‘g‘riligini tekshirdimmi?”, “Guruhdagi sherigimga qanday yordam berdim?” kabi savollar ijtimoiy xulq-atvorni anglashga xizmat qiladi.

O‘zbekiston ta’lim muhitida raqamli kommunikatsiya masalasini milliy tarbiya va ijtimoiy qadriyatlardan ajratib o‘rganish mumkin emas. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisining ijtimoiy xulq-atvori oila, maktab, tengdoshlar, mahalla va milliy qadriyatlar ta’sirida shakllanadi. Raqamli muhit ushbu tizimni almashtiruvchi emas, balki unga qo‘shiluvchi yangi ijtimoiy makon sifatida qaralishi lozim.

Shu jihatdan oila va maktab hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ota-ona va o‘qituvchining raqamli kommunikatsiyaga nisbatan qarashlari keskin farq qilsa, bola uchun yagona ijtimoiy xulq me’yorlarini shakllantirish qiyinlashadi. Aksincha, maktabda o‘rgatilgan raqamli etika, xavfsizlik va muloqot qoidalari oilada ham izchil qo‘llab-quvvatlansa, bolaning raqamli xulq-atvori barqarorroq shakllanadi.

O‘zbekistondagi ilmiy izlanishlarda ham boshlang‘ich ta’limda ijtimoiy kompetensiyalar, o‘qituvchining ijtimoiy motivlarni shakllantirishdagi roli va raqamli muhitdan oqilona foydalanish madaniyati masalalarining alohida tadqiq qilinayotgani ushbu yo‘nalishning milliy pedagogika uchun ham dolzarb ekanini ko‘rsatadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli kommunikatsiya boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirish jarayoniga yangi imkoniyatlar bilan birga yangi talablarni ham olib kirmoqda. An’anaviy ta’limda o‘quvchidan asosan yuzma-yuz muloqot, jamoa qoidalariga rioya qilish va tengdoshlari bilan hamkorlik qilish talab etilgan bo‘lsa, raqamli muhitda ushbu ko‘nikmalarga raqamli etika, axborot mas’uliyati, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va virtual muloqot madaniyati qo‘shilmoqda.

Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchisining zamonaviy ijtimoiy xulq-atvorini quyidagi o‘zaro bog‘liq komponentlar orqali ko‘rish mumkin: kommunikativ faollik, hamkorlik, empatiya, o‘zini boshqarish, ijtimoiy mas’uliyat va raqamli kommunikatsiya madaniyati.

Ilmiy tadqiqotlarning umumiy tendensiyasi ham raqamli texnologiyalarning ta’siri foydalanish shakliga bog‘liqligini ko‘rsatmoqda. 2025-yilgi meta-tahlil ekranlardan foydalanish va ijtimoiy-emotsional muammolar o‘rtasidagi munosabat ikki tomonlama ekanini ko‘rsatgan bo‘lsa, 2026-yilgi meta-tahlil raqamli media turlari va ularning rivojlanish natijalari o‘rtasidagi bog‘liqliklarning turlicha ekanini ko‘rsatdi.

Demak, boshlang‘ich ta’lim oldidagi vazifa bolani raqamli kommunikatsiyadan butunlay cheklash emas. Asosiy vazifa — bolani raqamli muhitda mas’uliyatli, empatik, tanqidiy fikrlaydigan va ijtimoiy jihatdan maqbul xulq-atvor ko‘rsatadigan shaxs sifatida shakllantirishdir.

Raqamli kommunikatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirish zamonaviy boshlang‘ich ta’limning dolzarb pedagogik muammolaridan biridir. Raqamli texnologiyalarning ta’lim va kundalik hayotga chuqur kirib kelishi bolaning ijtimoiy tajriba orttiradigan makonini kengaytirmoqda. Endilikda o‘quvchi real ijtimoiy muhit bilan bir qatorda raqamli kommunikatsiya makonida ham xulq-atvor me’yorlarini o‘zlashtiradi.

Nazariy tahlil shuni ko‘rsatadiki, Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy, Banduraning ijtimoiy-kognitiv va Bronfenbrennerning ekologik yondashuvlari raqamli kommunikatsiyaning bolaning ijtimoiy rivojlanishidagi o‘rnini tushuntirish uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbekiston tadqiqotlarida esa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy motivlari, ijtimoiy-kommunikativ kompetentligi va raqamli muhitdan oqilona foydalanish madaniyatini rivojlantirish masalalariga e’tibor qaratilayotgani kuzatiladi.

Raqamli kommunikatsiyaning ta’siri uning mavjudligi bilan emas, undan foydalanishning mazmuni va pedagogik tashkil etilishi bilan belgilanadi. Shu sababli boshlang‘ich ta’limda raqamli vositalardan individual iste’mol vositasi sifatida emas, balki hamkorlik, muloqot, ijodkorlik va ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida foydalanish maqsadga muvofiq.

Shunday qilib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirishning zamonaviy mazmuni real va raqamli kommunikatsiya tajribasining integratsiyasini talab qiladi. O‘qituvchining vazifasi o‘quvchini raqamli muhitdan ajratish emas, balki uni ushbu muhitda muloqot qila oladigan, boshqalarning huquq va hissiyotlarini hurmat qiladigan, axborotga mas’uliyat bilan munosabatda bo‘ladigan va o‘z xatti-harakatining ijtimoiy oqibatlarini anglaydigan shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Vygotsky L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
2. Rogoff B. *Apprenticeship in Thinking: Cognitive Development in Social Context*. New York: Oxford University Press, 1990.
3. Durlak J.A., Weissberg R.P., Dymnicki A.B., Taylor R.D., Schellinger K.B. The Impact of Enhancing Students’ Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions // *Child Development*. 2011. Vol. 82. No. 1. P. 405–432.
4. Vasconcellos R.P., Sanders T., Lonsdale C. et al. Electronic Screen Use and Children's Socioemotional Problems: A Systematic Review and Meta-Analysis of Longitudinal Studies // *Psychological Bulletin*. 2025. Vol. 151. No. 5. P. 513–543.
5. Teague S., Somoray K., Shatte A. et al. Digital Media Use and Child Health and Development: A Systematic Review and Meta-Analysis // *JAMA Pediatrics*. 2026. Vol. 180. No. 5. P. 510–517.
6. Misirli A., Fotakopoulou D., Dardanou M., Komis V. The Impact of Touchscreen Digital Exposure on Children's Social Development and Communication: A Systematic Review // *Frontiers in Psychology*. 2025.
7. Kakabayeva G. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijtimoiy motivlarini shakllantirishda o‘qituvchining o‘rni va roli. 2025.
8. Hojiyeva N.B. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishda qo‘llaniladigan metodlar. *IQRO jurnali*. 2025.
9. Abdunazarova Z.A. *Imitatsion modellar asosida ijtimoiy-kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish (ona tili darslari misolida)*. Avtoreferat. 2025.
10. Zaripova M.Z. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijtimoiy tarmoqlardan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. 2025